

Psihiatrični testament

Ime in priimek: _____

Rojen/a: _____

S psihiatričnimi ukrepi sem seznanjen/a v obsegu, ki zadostuje za oblikovanje moje, v nadaljnjem izražene svobodne volje. Nadaljnega poduka ne potrebujem. Volja, ki jo tukaj izražam, naj bo veljavna ne glede na to, ali bodo druge osebe oziroma jaz sam/a mnenja, da je znanje, na osnovi katerega sem to voljo oblikoval/a, nezadostno.

Uporaba psihofarmakov, zlasti nevroleptikov, ter povzročanje šokov, kot so na primer elektrošok, inzulinski šok itd., je vselej v nasprotju z mojo voljo. Za nobenega tovrstnih ukrepov ne dajem svojega soglasja.

Moja volja je, da se izpolnjuje obstoječa dolžnost dokumentiranja vsakega psihiatričnega ukrepa glede moje osebe na enak način, kot se dokumentirajo tudi vsi drugi zdravniški posegi. Razen tega je moja volja tudi, da se tako meni, kot tudi moji zaupni, za to pristojni osebi, vselej dopusti možnost vpogleda in kopiranja te dokumentacije. To velja prav za vse, z dokumentacijo povezane vpise, tudi za takšne, v katerih pisec/ka razgalja določene podatke o sebi oziroma o tretjih osebah. V skladu z mojo voljo predstavljajo vsi vpisi, glede katerih obstoji dolžnost dokumentiranja, dokumentacijo tega, kar se dogaja. V primeru, da bi razodetje posameznih dejstev meni ali moji zaupni osebi predstavljalo kršitev osebnostnih pravic določenih tretjih oseb, je potrebno ta dejstva meni oz. moji zaupni osebi kljub temu razodeti; za morebitno kršitev osebnostnih pravic je v zvezi s tem odgovoren pisec dokumentacije.

Moja volja je, da se mi mora vselej, kadar to želim, omogočiti dostop do sredstev, kot so na primer alkohol, kava, čaj, baldrijan, nikotin in ostala običajna sredstva uživanja.

Moji pristojni zaupni osebi mora biti ob vsakem času omogočen dostop do vseh, po njenem mnenju ustreznih, informacij, ki se nanašajo name. Dolžnost molčanja oz. kakršne koli zadolžitve glede varovanja skrivnosti s strani vseh - bodisi pravnih, bodisi naravnih - oseb, v odnosu do nje niso veljavne. S tem že sedaj vsem tem osebam nalagam dolžnost popolnega razodevanja vseh potrebnih informacij. Istočasno izjavljam, da svoji zaupni osebi dovoljujem, da lahko te informacije prenaša tudi na katerokoli drugo osebo, jo sprašuje za nasvete, oziroma jo v mojem imenu pooblašča in ji daje ustrezne napotke, kadar sama sodi, da je to potrebno.

Svoji zaupni osebi naročam, da izvrši mojo tukaj zapisano voljo, in jo hkrati pooblašča za izvajanje vseh ukrepov, ki so po njenem mnenju za to potrebni. Razen tega lahko imajo oz. dobijo odločitve, ki jih sprejemam v zvezi z mojo osebo, poseben pomen tudi v širšem okviru psihiatričnih ukrepov. V primeru, da gre za odločitve, ki jih tukaj konkretno ne navajam, naročam svoji zaupni osebi, da jih uresniči. To velja tudi za odločitve, ki jih doslej še nisem sprejel.

V vseh tovrstnih primerih je naloga moje zaupne osebe, da v mojem imenu in zame sprejema vse odločitve v moje dobro. Zato mora moja zaupna oseba v vsakem tovrstnem primeru raziskati mojo najverjetnejšo voljo, z njo seznaniti udeležence ter jo uresničiti.

Moja volja glede lastnega telesa, lastne osebnosti in lastne osebne svobode mora biti uresničena tudi takrat, kadar preide dolžnost oskrbovanja moje osebe, na primer zaradi telesne šibkosti, skrbništva ali starševstva na drugo osebo. Pravne dobrine, s katerimi razpolagam v skladu z mojo tukaj izraženo voljo, so osebne v najbolj dobesednem pomenu; zato je sprejemanje vseh odločitev izključno v moji lastni pristojnosti, ne glede na to, ali sem s civilnopravnega vidika opravično, s kazenskopravnega pa krivdno sposoben. Naravna sposobnost dojemanja in sposobnost presoje za to popolnoma zadostujeta. Naš pravni sistem dovolj jasno določa, kaj je mišljeno s tem.

Celo v primeru morebitne bodoče izgube teh naravnih sposobnosti dojemanja oziroma presoje, naj moja, tukaj zapisana volja še naprej velja kot moja najverjetnejša volja.

Zelo razširjena psihiatrična praksa je naslednja: če se dotična oseba strinja s predlaganimi ukrepi, se jo razglasi za opravično sposobno, in njegova volja se spoštuje; če pa predlagane psihiatrične ukrepe odkloni, potem že sama odklonitev služi kot dokaz za neprištevnost njene volje in za pomanjkanje opravične sposobnosti. Razširjena psihiatrična praksa v primeru odklonitve psihiatričnih ukrepov s strani dotične

osebe je tudi izvrševanje teh ukrepov na podlagi odobritve osebe, ki razpolaga s skrbniško pravico zaradi telesne šibkosti prizadete/ga. Ti, zelo razširjeni, postopki so protizakoniti.

Kdor tega ne upošteva, pa naj gre za strežnika, psihiatra, zdravnika, ali tudi za sodnika, naredi s tem kaznivo dejanje in je dolžan povrniti odškodnino tudi v primeru, če je osebno prepričan, da ravna v skladu z zakonom. Pravni nasvet, ki upošteva in obravnava veljavno pravo glede odobritve takoiimenovanih opravično nesposobnih ljudi, se namreč glasi, da v takšnih primerih odloča njihova lastna volja (prim. Schoenke/Schroeder, Kazenski zakonik, razlaga paragrafa 223, IV. 2. d) aa). Odločitev o zdravstveni terapiji ne predstavlja zadeve v smislu našega civilnega prava. Na to opozarjam zato, da ne bo mogel noben bralec tega psihiatričnega testamenta svojih dejanj opravičevati s tem, da ni bil seznanjen s pravnim položajem. Nasprotno, vsakršno delovanje oseb, ki tega pravnega položaja tudi po tej obrazložitvi ne bodo upoštevale, bo veljalo kot namerno.

Soglasja ne dajem za noben psihiatrični ukrep, ki je v nasprotju z mojo, zgoraj omenjeno voljo, vključno z opisom postopka, ki ga je potrebno upoštevati.

Mojo pristojno zaupno osebo posebej pooblašča tudi za uvedbo kazenskih in civilnih pravnih postopkov proti vsem osebam, ki te volje ne bi upoštevale.

V primeru, da bi v bodočnosti - dejansko ali navidezno - sam/a, bodisi ustno, bodisi pismeno izjavil/a, da se strinjam z uporabo kakršnih koli psihiatričnih ukrepov, ki bi odstopali od moje, tukaj izražene volje, potem ta izjava načelno nima veljave, zlasti, če bi bilo moje tovrstno soglasje doseženo pod vplivom zaužitih psihofarmakov ali v kakšnem drugem stanju, ki bi onemogočalo protest oziroma telesni upor.

Pridržujem si pravico kasnejših sprememb te volje. Vendar pa bo moja izjava o spremembi veljavna samo v pismeni obliki in v primeru, da bo vsebovala naslednjo obrazložitev:

"Spremeniti hočem svoj dosedanji psihiatrični testament. Trenutno se ne nahajam v nobenem zavodu, v katerem bi psihiatri ali zdravniki lahko vplivali na odnose s prebivalci zavoda, ali v katerem se izvajajo ukrepi uporabne psihiatrije. V trenutku sestavljanja pričujoče izjave o spremembi ne more nihče razen mene same/ga uveljavljati volje, v skladu s katero bi uporabljal/a psihofarmake ali kakršne koli vrste šoka oz. ostalih psihiatričnih ukrepov. To velja na osnovi mojega znanja in znanja osebe, ki bo pričujočo izjavo o spremembi moje volje soppodpisala, s čimer bo izjava pridobila popolno veljavnost."

Na ta način lahko dosežem oteževanje morebitnih sprememb moje izražene volje v smislu odobritve psihiatričnih ukrepov. Ta zaščita je potrebna zaradi trenutno obstoječe psihiatrične prakse. Temu ustreza tudi določitev olajšave v nasprotnem smislu, ki jo navajam spodaj:

Če sem ali bom kdajkoli odobril/a kakršne koli psihiatrične ukrepe glede moje osebe, lahko tovrstno izjavo o odobritvi kadarkoli prekličem in sicer v vsaki možni obliki, bodisi pismeno, bodisi ustno ali telefonično, ne glede na to, kdo je oseba, na katero se pri tem obračam.

Za svoje zaupne osebe imenujem naslednje po danem vrstnem redu:

(Ime in priimek, rojstni datum; naslov in druge podatke lahko po potrebi tudi izpustimo)

1. _____

2. _____

3. _____

Oseba, ki je po vrstnem redu zapisana za predhodno, postane namesto le-te pristojna v primeru, če predhodno zapisana oseba ni na razpolago. Pristojna ostane tako dolgo, dokler se to stanje ne izpremeni, navkljub dejstvu, da je osebo, ki je po vrstnem redu zapisana pred njo, pismeno opozorila na dolžnost delovanja.

(Podpis)

Dodatni materiali k Psihiatričnemu testamentu

Pismo zaupni osebi

Kot dogovorjeno, sem sestavil/a psihiatrični testament, katerega kopijo prilagam za shranitev. V testamentu sem tebe/vas navedel/la kot mojo zaupno osebo. Obljubil/i si/ste mi, da boš/boste mene in mojega

odvetnika (vstaviti naslov) obvestil/i, če ne bi bil/i več pripravljen/i biti moja zaupna oseba.

Najlepša hvala!

(Podpis)

Pismo odvetnici/odvetniku

Sestavil/a sem psihiatrični testament in prilagam kopijo. Potrjujem vašo obljubo, da boste ukrepali v skladu z mojo voljo, če bi izvedeli za psihiatrične ukrepe v zvezi z mojo osebo.

Podpis)

Potrdilna izjava

Pri podpisovanju pričujočega dokumenta sem bil/a navzoč/a. Z osebnim pogovorom sem se prepričal/a, da vsaka, tukaj navedena točka ustreza volji pisca/ke izjave.

(Podpis)

(Polno ime in priimek ter rojstni datum osebe, ki je ob izjavi navzoča)

Preveritvena oznaka odvetnika

Pričujoče besedilo sem preveril in izjavljam, da je sestavljeno v skladu s pravom, ki velja v Zvezni republiki Nemčiji.

(Odvetniški pečat, podpis odvetnika)

Pismo zaupni osebi

Kot dogovorjeno, sem setavil/a psihiatrični testament, katerega kopijo prilagam za shranitev. V testamentu sem tebe/vas navedel/la kot mojo zaupno osebo. Obljubila/i si/ste mi, da boš/boste mene in mojega odvetnika (vstaviti naslov) obvestila/i, če ne bi bila/i več pripravljena/i biti moja zaupna oseba.

Najlepša hvala!

(Podpis)

Pismo odvetnici/odvetniku

Sestavil/a sem psihiatrični testament in prilagam kopijo. Potrjujem vašo obljubo, da boste ukrepali v skladu z mojo voljo, če bi izvedeli za psihiatrične ukrepe v zvezi z mojo osebo.

(Podpis)

Pričujoče besedilo je sestavila *Ofenziva norcev (Irren-Offensive)* s sodelovanjem odvetnika Hubertusa Rolshofena v Berlinu.

Prevedla Jana Rošker

Ex
libris

Je Descartes slutil Foucaulta, ali zakaj so klici k razumu norost ?

Pavel Zgaga

Takorekoč od takrat, ko je Platon iz Sokrata napravil temeljno os svojih dialogov, je pomemben del zgodovinskih poti filozofije potekal v znamenju interpretacij. Vemo, kako nadvse rada postavlja filmska umetnost v osnovo svojih zgodb filmsko mašinerijo in sploh svet *movie stars* kot tak: izgleda, da se še le v takšni refleksiji zares konstituira kot to, kar je - iluzija na sebi in za sebe. Filozofom (samo filozofom?) priljubljeno početje pa je, da svoje delo poženejo s tem, ko spet in spet posegajo k tekstom in izročilom, paradoksom in zmotam ter sploh dialektiki, v kateri se je filozofija kot samorefleksivna filozofija konstituirala. Naivna prostodušnost predsokratikov, ki (oz. dokler) jim ni bilo treba misliti na oko, ki skozi okular spoznavne *camere obscurae* motri svet, je le še lep spomin. Od tedaj imajo človeške kulture nenehne težave z razumom: enkrat kličejo k njemu, drugič mu ne verjamejo in ne zaupajo; nato spet v njegovem imenu rišejo ločnice, v katere gre zapreti ne-razum, identificiran kot norost, ali pa v imenu istega pricipa zaobračajo vloge zapornikov in čuvajev.

Tej obsesiji pravimo v modernih časih - in v postmodernih ni zaenkrat nič drugače! - "premišljevanja naše poti". Postavite stare mojstre skupaj z njihovimi šolami pod kritično lupo historične analize in že se izkaže, od kod so speljane krive poti v sodobnost.

Nietzschejevo ugotavljanje prekrivanja dionizičnega z apoliničnim ali Heiddeggrova "pozaba biti" v tradicijah evropskega mišljenja, Marxovo (in že v mladoheglovski filozofiji dejanja prisotno) "spreminjanje sveta" ali pa mrakobna Adornova in Horkheimerjeva "dialektika razsvetljenstva" kot njegova (na "zavesti poraza") utemeljena re-interpretacija, Foucaultovo "izključevanje norosti" v novoveškem racionalizmu ali Derridajeva "dekonstrukcija metafizike" ter še mnogi drugi poskusi, vse do postmodernistov, sodijo v enotno serijo kritik takšne vrste. Je nasproti njim izgovarjanje na *Zeitgeist* lahko argument, ki bi razkrinkal te poskuse kot zgolj novodobne mitologije in jih utopil v relativnosti fantazem, ki da "niso videle preko svojega časa"?

Raison teh filozofij je natanko v tem, da niso goli konstrukti, kar bi naivna pamet za lastni spokoj v prvem hipu morda poskušala z veseljem zatrditi. Z njenega stališča je takšno početje pač "poigra vanje z realnostjo", kar sploh ne bi bil tako slab izraz, če ne bi imel v naših krajih priokusa zmerljivke "filozofiranje". Filozofske kritike kulture, če vendar vztrajamo, da to dejavnost s takšnim izrazom poimenujemo tudi v slovenščini, kot interpretacije zgodovinskih fenomenov niso nikakršne "absolutno subjektivistične" in torej vsakršne odrasle diskusije nevredne fikcije. Po eni strani je gotovo, da se te interpretacije (seveda ob predpostavki argumentacijske koherentnosti ter resne strokovne utemeljitve, npr. z obsežnim in sistematiziranim historičnim materialom etc.) v svoji začetni, pripravljalni razsežnosti ne morejo izogniti rekonstruiranju "dejstev". Z njihovo pomočjo torej najprej dobimo razgrnjeno sliko predmeta, ki je v razpravi. Pravzaprav po tej poti predmet razprave zares šele nastane; to pomeni, da je že sama (re)konstrukcija dejstev (ta in ta je rekel dobesedno to in to ipd.) inherentna interpretacija, kot dobro ve vsak, ki se je kdaj mučil s prevodom kakega zahtevnejšega besedila. Da bi bila to tudi eksplicitno, ji ne manjka veliko, pa vendar v svoji začetni goli potencialnosti ni kaj več kot vzpostavljanje mostišča. Najsi pa bi bila vzpostavljena "dejstva" kot izhodišče za eksplicitno interpretacijo še takšne - subjektivistične, tendenciozne montaže, jih je vedno moč spet vzeti kot material naslednje, nove montaže, to je, kot nova "dejstva" bi zdaj opazovali - subjektivistični, tendenciozni - postopek njihove prve montaže. V nastanku prejšnje konstrukcije vzpostavljeni subjekt je s tem povožen, eliminiran, spremenjen je izdajalca forme (smisla ipd.) v goli material. Na tem končno temelji vsa umetnost t.i. protiobveščevalne dejavnosti, kar se je nedavno tega dobro videlo v holivudskih skominah zveznega vojaškega ministrstva. Motivacija znanstveno-kritičnih, v historičnih analizah pozabi otetih "objektivnih dejstev", je sicer utemeljena brez domneve o z zlom prežetem svetu, ki je v temelju vsake militaristične metafizike. Ko pa jih enkrat začnemo brati, to je, ko njihovi znakovnosti pričenjamo pripisovati določene pomene, jih je vedno moč reflektirati in ne samo presojati; moč jih je razvijati v (naj)različnejše smeri, ki so vedno lahko material novih in novih interpretacij.

Kar se torej interpretacije tiče, gre za to, da so možne mnoge interpretacije. Zdaj je pogled nekoliko drugačen: če je najpoprej šlo za (re)konstruiranje (zgodovinskega) predmeta, "da sploh vemo, o čem bo tekla razprava", potem gre v interpretaciji kot taki v prvi vrsti za vzpostavljanje govorca, ne pa predmeta razprave. Iz te perspektive je predmet pomemben pač le toliko, kolikor ponuja njegova materialnost katalizatorsko potenco za oblikovanje subjekta.

Najrazličnejše interpretacije istega teksta ali istega zgodovinskega fenomena (ob tem, da se morajo v pripravljalni fazi historične analize sicer vsaj načelno zediniti okrog horizonta "dejstev", na katerem se bodo spopadale) se zatorej ne iztekajo kar in zgolj v najrazličnejše zmote o objektu, ampak omogočajo - čeprav skozi zmote - razgrinjanje tistega, kar sicer v večini epoh, bolj ko se bližamo modernosti, ni moč artikulirati: subjekt kot specifična "stanja duha", "duh časa".¹ Interpretacije tako niso le odkrivanje in spoznavanje kultur (ali avtorjev), temveč (re)konstrukcije, rekonstitucije, nadaljevanje kulture kot take. Najsi včasih delujejo še tako "nemogoče", niso "norost": zadeva, ki ni vredna besed. V blažji obliki: niso zgolj zmote, zgolj zablode, temveč tudi način, da to prepoznamo. Zgolj kot norosti ali zablode delujejo le iz perspektive perversij objektivistične, nerefleksivne misli. V tem, ko "razlagajo svet", kar vidi takorekoč vsak, so na mnogo bolj rafiniran način artikulacije subjekta samega in zlasti artikulacije njegovih diskontinuitet. Zato ekvilibriranje filozofskih interpretacij zgodovine, kulture, vključno s svojimi lastnimi tradicijami, po - nad brezmejnem breznem norega nič - razpeti vrvi razuma pogosto ni drugega kot detektiranje iracionalnosti svojega lastnega časa in poskus njenega izbežanja iz temne luknje sodobnosti. Ali se bo ta iracionalnost potlej izkazala kot zunanja ogroženost razuma ali kot njegova najbolj lastna prvina, je - vsaj sprva - videti le stvar perspektive.

Polemika med Foucaultom in Derridajem o dvomu in norosti, ki je - približno trideset let po svojem nastanku - lani izšla pri *Analecti*², je imenitna obdelava te vrste in prihaja k nam ob nič manj imenitnem času. Povod za to polemiko je bila interpretacija Descartesove prve meditacije (1641; nadvse slovitega filozofskega besedila torej, ki ga v normalnih kulturah pozna takorekoč vsak gimnazijec), ki jo Foucault postavlja na enega izmed ključnih mest v svojem takorekoč prvem znamenitem delu *Histoire de la folie à l'âge classique* (1961).

Spominjamo se, po kakšni poti se Descartes v *Meditacijah* vzpenja od dvomljivega k gotovosti. Že prav na začetku tega procesa, potem, ko se poučimo, "da nikdar docela ne verjemimo tistim, ki so nas kdaj ogoljufali, čeprav le enkrat samkrat", pa je eden izmed "razlogov za

1 To tezo sem ob povsem konkretnem materialu obširneje preizkusil v delu *Grundrisse - Od renesanse do krize marksizma* (Krt, Ljubljana 1989).

2 M. Foucault, J. Derrida: *Dvom in norost*. *Analecta*, Ljubljana 1990. - Odlomek iz Descartesa je povzet po prevodu Primoža Simonitija (1973), razpravo med Foucaultom in Derridajem pa je prevedel Marjan Šimenc. Izdaji je dodana obsežna študija Mirana Božoviča.

dvom" odločno (predvsem pa drugače, kot bo to veljalo za sanje in vse druge oblike zmote) eliminiran: "kako bi mogel kdo trditi, da tole niso moje roke in tole tu ni moje telo? Razen če bi se primerjal z norci, katerih že tako in tako majhni možgani so zaradi hlapov iz črnega žolča tako onemogli, da trdovratno zatrjujejo, češ da so kralji, ko nimajo več kot berač, ali da so odeti v škrlat, ko so nagi, ali da imajo glinasto glavo, da so buče, narejeni iz stekla. Toda to so blazneži in jaz bi ne bil videti nič manj nor, če bi jemal zgled zase pri njih."³

Foucault je v *Zgodovini norosti* sledil "velikemu zapiranj" sredi sedemnajstega stoletja, to je tistemu preobratu v zgodovini človeških institucij, ki je utemeljil stigmatizacijo in segregacijo kot racionalizacijo človeških razmerij *par excellence*. "Norost", beremo tu, "katere glasove je osvobodila renesansa, vendar je njeno silovitost že obvladala, bo klasična doba pripravila k molku z nekim nenavadnim nasilnim prevratom" (n.n.m., str. 9). V tem "nenavadnem nasilnem prevratu" ima nova strukturacija gospodstvenih razmerij, kot jo izražajo iz "velikega zapiranja" porajajoče se institucije (zapori, kasarne, bolnišnice, šole) neko substancialno paralelo z nastankom racionalne, znanstvene epistemologije. "Znanstveni pristop k človeku" se tu dotika sintagme, ki danes nima tako vznesenega statusa: "inženirstvo duš".

Foucaultu ne uide, da se Descartes nevarnosti norosti ne izogne na enak način, kot obide možnost sanj oziroma zmote. Rekli bi, da so možnosti zmote, sanj in čezmerne domišljije obenem možnosti refleksije, možnost norosti pa ostaja brez nje. Najsi so čuti še tako varljivi, "moč njihovih iluzij vselej pušča nek ostanek resnice", pravi Foucault. Tako s stališča "jasne zavesti, da se čuti motijo" kot v domišljiji slikarjev (recimo kakega Hieronymusa Boscha) ali pa v najbolj "norih" sanjah deluje ekonomija dvoma s sebi znano uspešnostjo. Prej ali slej nas znova pripelje na trdna tla: iz sanj se zbudimo, v še tako "norih" slikah prepoznamo vsaj barve kot nekaj znanega in trdnega... Skratka - dvom, refleksija odkriva pogoje možnosti neverjetnih zmot, najbolj groznih sanj, najhujše domišljije. "Z norostjo pa je drugače", ugotavlja Foucault na Descartesovem besedilu. Njena potencialna nevarnost za iskanje gotovosti in trdne resnice seveda ni eliminirana preprosto zato, ker bi bilo s stvarmi že tako, da celo v mislih kakega norca ne bi utegnile biti napačne, "temveč zato, ker jaz, ki mislim, ne morem biti nor": "misel pred norostjo varuje nezmožnost biti nor, ki ni bistvena za objekt misli, temveč za subjekt, ki misli" (str. 10). V odgovoru na Derridajevo

polemiko je Foucault glede tega še bolj jednat: "subjekt, ki dvomi, izključi norost, da bi se lahko kvalificiral kot dvomeči subjekt. Toda norost ni izključena kot objekt refleksije in vednosti", recimo medicinske (str. 61). Ker bi bilo torej noro predpostaviti, da smo nori, ker ni nore refleksije, ampak je le refleksija norosti, se Descartesa norost ne tiče več. Izključitev norosti iz epistemologije Uma, njeno nasilno umolknenje pred govorico racionalnosti, njena izgnanost iz mišljenja dobi tu povsem praktičen nasledek: le Um ima lahko oblast nad samim seboj, govorica oblasti ni nora.

V obsežnem Derridajevem raziskovanju, "ali je interpretacija kartezijske intence, ki nam je predlagana, upravičena" (str. 13), je neki moment, ki je iz našega zornega kota vreden posebne pozornosti. Foucault hoče pisati "zgodovino same norosti", zato ne piše "v jeziku uma, v jeziku psihiatrije, ki govori o norosti", "ki je monolog uma o norosti". Norosti so vzeli besedo, njen jezik je poslej brez pribežališča, zato ne piše zgodovine "tega jezika, temveč prej arheologijo tega molka" (str. 17). In k temu sodi Derridajeva opomba: "Nesreča norcev, neskončna nesreča njihovega molka je v tem, da so njihovi najboljši govorci tisti, ki jih najboljše izdajo" (str. 18). Arheologija molka se nahaja pred resnim paradoksom: če je bila zgodovina same norosti že napisana, "na kaj je Foucault nazadnje oprl ta jezik brez pribežališča in brez opore: kdo izjavlja brezpribežališčnost?" (str. 21).

Pustimo ob strani sijajni odgovor, s katerim obvelja Foucaultova - da namreč z Descartesom hipoteza norosti kot eden izmed razlogov za dvom v vsej dotedanji tradiciji skepticizma ni zgolj zanemarjena, kot to vidi Derrida, ampak izključena. Zaobidimo tudi vse finese njunih tekstualnih analiz in argumentov v interpretacijskem sporu.

Na tem mestu nam gre zgolj za pozicijo, ki jo filozofija zavzame do izključene norosti. Le ob popolnem nepoznavanju Foucaulta bi morda lahko kdo tvegala reči, da gre tu za - denimo humanistično - obrambo norcev. Foucault je glede tega vse prej njihov *advocatus diaboli*.

Norci so Indijanci nekega drugega kolumbovstva: po izključitvi, po njihovem odkritju jih ni več in zgodovina je neusmiljeno ireverzibilna. Vendar v razmerju filozofa ne le z norostjo, temveč z norci je nekaj paradoksnega, nemogočega, takšnega, kot se včasih pojavlja ob trenju filozofskih in socialnih plošč. V njem išče vednost svoj oslovski most z vedenjem, v njem kompenzira epistemološke pomanjkljivosti, ki bi si jih pred oblastjo ne smela privoščiti, z etično vzvišenostjo stigmatiziranih in segregiranih. "Tisto, kar nas je Foucault naučil misliti", pravi v svojem zaključku Derrida, "je, da obstajajo krize uma, ki so nenavadno sokrvice tistega, kar svet imenuje krize norosti" (str. 50).

3 Prim. R. Descartes: *Meditacije*, Ljubljana 1973, str. 49-50, oz. Foucault, Derrida, nav. delo, str. 5-6.

Filozofija ne more govoriti molka, lahko piše njegovo arheologijo, lahko ga reflektira in interpretira. Konec koncev pri tem sploh ne gre za norce: ti so obmolknili že dolgo tega in so varno izločeni, skriti za debelimi zidovi kot Indijanci v svojih rezervatih. Kot tisto, kar so, jih ni več. Ko je njihov molk predmet refleksije, se odpira neka druga možnost: ob neizgovorljivem, ob izločeni norosti, ob brezpribežališčnosti umolknjenega subjekta postane nenadoma izgovorljiva neka povsem druga norost. V tej norosti povsem druge vrste se maščuje tisto, kar je bilo ob rojstvu racionalističnega, znanstvenega diskurza žrtvovano, izločeno in obmolčano.

Pojem norosti uporabljamo danes v dveh hudo različnih pomenih. Je norost, ki je s stališča Uma oz. njegove gotovosti izključena, namreč "nora misel", da imamo glinasto glavo, da smo buče, narejene iz stekla. Po drugi strani pa norost ni le tisto, kar je s stališča Uma izključeno; v drugačnem pomenu besede in v vse bolj grozoviti obliki je izključujoče samo: sila, ki regulira, razvršča, segregira in izključuje. Če je bila s stališča racionalistične epistemologije izključitev norosti takorekoč logično nujna, so praktični nasledki tega koraka razvili socialno dejanskost oblasti razuma kot potencialni iracionalizem, kot oblast nad razumom, kot to norost druge vrste. Na to kažejo tudi klici k razumu, ki smo jih podpisovali še nedolgo tega,⁴ na to opozarja vse bolj čudna vera sodobnosti, da "bo na koncu vendarle zmagal razum". Norca, ki ima glinasto glavo ne boste ne prepričevali ne prepričali v njegovo norost. Če se tedaj s stališča Uma in v položaju, ko se svet povsem racionalnih bitij evidentno postavlja na glavo, ljudje lotevamo takega prepričevanja, potem bo sledilo, da iracionalnost sedanjosti, norost tiste druge vrste, ne more biti nič izključenega, ampak nekaj racionalnim kulturam kar najbolj lastnega. Nejevolje z razumom so "kazen" za tisto, kar imenuje Foucault izločitev norosti. In kot pripominja Derrida, je "filozofija nemara zavarovanje proti tesnobi, da smo nori, dano v največji bližini norosti".

4 Npr. "Klic k razumu" (*Mladina*, 13. marca 1987): "POZIVAMO K RAZUMU ... naj se uprejo in zaustavijo ofenzivo političnega iracionalizma in avanturizma"; "Klic k razumu II" (*Mladina*, 25. septembra 1987):

"Zato znova pozivamo k razumu in strpnosti ... Na žalost lahko z veliko gotovostjo predvidevamo, da bo ta apel z dobro znano avtoritarno gesto označen za napad na JLA".

Zdravnik in duša - temelji logoterapije in eksistencialne analize

Tanja Lamovec

Liječnik i duša, Viktor E. Frankl, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 1990.

Pred kratkim smo v hrvaškem prevodu dobili novo delo izpod peresa tega plodovitega avtorja in znanega psihoterapevta, ki zbuja vedno večje zanimanje tudi pri nas. Za razliko od prejšnjih knjig (npr. *Nečujan vapaj za smislom*), ki so prikazovale samo posamezne izseke iz avtorjevega dela, je pričujoča knjiga zaokrožena celota in pregledno podaja vsa bistvena spoznanja, področja in načine njihove aplikacije, kot jih je avtor razvijal skozi več desetletij.

Viktor Frankl se je rodil leta 1905 na Dunaju in je bil eden najbolj nadarjenih Freudovih učencev. Že pred drugo svetovno vojno se je s svojim učiteljem razšel in ustanovil lastno smer, ki je dobila naziv eksistencialna analiza oziroma logoterapija. Značilno zanjo je, da poleg človekove biološke in duševne razsežnosti upošteva tudi duhovno, ki se kaže v človekovi zmožnosti za prepoznavanje različnih možnosti v sleherni situaciji in uvidevanje njihove smiselnosti ter bolj ali manj svobodno odločanje in udejanjanje odločitev.

Glavna človekova značilnost je po Franklovm mnenju volja do smisla. Ta ni niti potreba niti gon, ki bi ga človek skušal zadovoljiti z namenom, da doseže homeostazo, temveč je trajno delujoča usmeritev. Človeku pomeni najvišjo izpolnitev življenja, v skrajnih pogojih pa pripomore k obstanku. To je izkusil tudi avtor sam, ko so ga nacisti odpeljali v Auschwitz in nato Dachau. Opazil je, da so grozote koncentracijskega taborišča preživeli predvsem tisti, ki so bili usmerjeni na nek smisel, na nekoga ali nekaj, kar je prehajalo njih same. Smisel življenja je po Franklu nujno usmerjen v transcendenco, ki je lahko religiozna ali pa kake druge narave (npr. odgovornost do družbe, človeštva ali ljubljene osebe).

Ko govori o smislu življenja ne misli kake abstraktne filozofije, temveč ga obravnava kot doživljenjsko kategorijo, ki pa ima tudi objektivno

osnovo. Smisel življenja je vedno konkreten in se nanaša na specifično osebo v določenih življenjskih pogojih. Lahko bi govorili tudi o življenjskem poslanstvu, ki ga ima vsak človek. Vsak človek je edinstven in nenadomestljiv in živi v enkratnem zgodovinskem kontekstu, zato ima posebne možnosti in zahteve, ki so namenjene ravno njemu. Tudi možnost, da nekaj storimo v zvezi z določeno situacijo je edinstvena. Če je ne izkoristimo za osmišljenje življenja, jo izgubimo za vedno. Smisel ni dosežen enkrat za vselej, temveč se neprestano spreminja, v skladu s situacijo. Ne moremo ga podeljevati stvarjem po lastni izbiri ali si ga izmisliti, temveč ga lahko samo najdemo. To seveda ne pomeni, da človek vedno najde pravi smisel svojega življenja, pomembno pa je prepričanje, da ga lahko najdemo v kakršnihkoli razmerah. Ljudje pogosto krivijo zunanje okoliščine ali pa lastne psihične omejitve, kot da so krive pomanjkanja občutka smiselnosti, kar pa je povsem iluzorno.

Frankl navaja tri načine doživljanja smisla, ki se povezujejo s tremi različnimi skupinami vrednot. Prva skupina vključuje ustvarjalne vrednote, ki so temeljne in s povezane s človekovo dejavnostjo, največkrat poklicno. Druga skupina so doživljajske vrednote in vključujejo subjektivna dožitja npr. ob umetnosti, ljubezni, naravi, itd. Tretja skupina so stališčne vrednote, ki se nanašajo na zmožnost, da zavzamemo svoje stališče tudi v razmerah, ki so skrajno neugodne in jih ne moremo spremeniti (npr. bolezen, smrt, izguba ljubljene osebe). Smisel življenja je torej v tem, da ga človek oblikuje, kadar je to mogoče in prenaša, kadar zares ni druge možnosti. Avtor poudarja, da je samo neizbežno trpljenje smiselno. Mnogi ljudje se namreč prezgodaj "vdajo v usodo", čeprav bi še lahko kaj spremenili. Nesposobnost sprejeti neizbežno trpljenje postane vir še dodatnega, nepotrebnega trpljenja. Primer za to so ljudje, ki trpijo še zato, ker so nesrečni, imajo občutke manjvrednosti in podobno.

Frankl zavrača tako psihoanalitično pojmovanje, po katerem naj bi bil (seksualni) užitek temeljno gonilo, kot tudi humanistični pojem samoaktualizacije, če si ga zastavimo kot končni cilj. V vseh teh primerih so sredstva zamenjana s cilji. Težnja po užitku kot tudi težnja po moči naj bi izhajali iz frustrirane volje do smisla. Dokaz za to najdemo pri različnih seksualnih motnjah, ki se pojavijo, če smo usmerjeni k iskanju užitka. Podobno je s težnjo po moči. Namesto, da bi bila le sredstvo, ki nam omogoča, da udejanimo svoj smisel življenja, postane sama sebi namen. Tudi samoaktualizacija, ki pomeni uresničevanje človekovih potencialov, je le stranski produkt osmišljenega življenja. Če jo zastavimo kot neposredno namero, postane škodljiva in samouničujoča. Takih pojmov je še več, npr. identiteta, katere neposredno

iskanje se izrodi v narcizem, ali pa sreča, ki jo najdemo le, če dosežemo smisel. Frankl psihoanalize ne zavrača, meni le, da jo je kot "globinsko" psihologijo potrebno dopolniti z "višinsko" logoterapijo.

V sodobnem svetu je vse manj nevroz, ki izvirajo iz psihodinamičnih vzrokov, kjer so frustrirane nagonne potrebe, naraščajo pa tiste, ki so posledica frustrirane volje do smisla. Razlog za to je kriza vrednot. Nekoč je bila tradicija tista, ki je s svojimi vrednotami dajala okvir za izpolnitev življenjskega smisla, z naraščujočo industrializacijo pa se vrednote in s tem smisel izgubljajo. Zanimiv je podatek, ki ga navaja avtor v zvezi z razširjenostjo občutka nesmiselnosti. Na vprašanje, če so že kdaj doživeli tak občutek, je pritrdilno odgovorilo 40 % študentov dunajske univerze in kar 81 % Američanov.

Simptomi te nove "kolektivne" nevrose so predvsem naslednji:

1. Življenje iz dneva v dan, brez načrtovanja, brez cilja in smisla, brez prihodnosti.
2. Fatalističen odnos do življenja, po katerem je posameznik nemočna žrtev okoliščin, ki so krive za vse, sam pa ne stori ničesar in se prepušča toku.
3. Konformistično ali kolektivistično mišljenje, ki posameznika sili, naj bo čimbolj neopazen in se stopi z množico.
4. Fanatizem, ki pomeni zanikanje individualnosti drugih in ne dopušča nikakršne drugačne možnosti. Značilen je za ljudi, ki so zatrli svojo lastno individualnost in pravzaprav izražajo le javno mnenje.

Pomanjkanje smisla imenuje Frankl "eksistencialni vakuum", ki se lahko razvije v takoimenovano "noogeno nevrozo". Takim nevrozam je namenjena logoterapija, ki dobesedno pomeni zdravljenje s smislom. Terapevt seveda pacientu ne more dati smisla, lahko pa ga z njegovim pomanjkanjem sooča in pomaga uvideti nove alternative. V ta namen je avtor razvil tudi posebne tehnike, od katerih je morda najbolj znana tehnika paradoksnе intence, po kateri npr. jecljavec namerno jeclja, namesto da bi se s svojo težavo boril. Tehnike so opisane v knjigi v obliki praktičnih primerov.

Posebno pomemben je odnos logoterapije do trpljenja, pa tudi do smrti. V sodobni civilizaciji ti vidiki življenja zbujaajo precejšnje nelagodje, zato jih pogosto potlačujemo in prikrivamo, tudi na profesionalni ravni. Večina psihoterapevtskih usmeritev je pred trpljenjem nemočna, logoterapija pa je edina, ki ga poskuša osmisliti. Trpljenje, ki ga doživljamo kot smiselno, laže sprejmemo. Smisel trpljenja je v tem, da nas ščiti pred doživljajsko otopelostjo, hkrati pa predstavlja opozorilo, da

je potrebno nekaj spremeniti. Sposobnost za trpljenje je prav gotovo ena od vrednot, ki se je v sodobnem svetu izgubila, čeprav trpljenje še zdaleč ni izginilo.

Franklovo delo v mnogočem predstavlja izziv sodobni civilizaciji in družbi, v katero stopamo. S pričujočim sestavkom sem želela nanj opozoriti vse, ki se tako ali drugače ukvarjajo z "dušami" drugih, sem pa v prvi vrsti prav gotovo sodi psihiatrija.

Izbrane bibliografije

